

PRZEMYSŁAW FAŁOWSKI, *SPOSOBY WZBOGACANIA LEKSYKI POTOCZNEJ W JĘZYKU CZESKIM I CHORWACKIM*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2015, ss. 179

Publikacja Przemysława Fałowskiego *Sposoby wzbogacania leksyki potocznej w języku czeskim i chorwackim* plasuje się wśród prac cennych nie tylko dla językoznawstwa czeskiego i chorwackiego, ale również ogólnosłowiańskiego, podejmuje bowiem zagadnienie aktualne, któremu, jak sam autor monografii wspomina, nie poświęcono wiele uwagi [s. 9].

Przedmiotem rozważań P. Fałowski uczynił sposoby tworzenia słownictwa potocznego w językach czeskim i chorwackim, nadając przeprowadzonej analizie charakter konfrontatywny. Porównania dokonał wielopłaszczyznowo, uwzględniając aspekty: słotwórczy, semantyczny i genetyczny, w jego ocenie stanowiące główne obszary powstawania leksyki potocznej.

Za walor recenzowanej pracy bezdyskusyjnie należy uznać bogatą bazę materiałową poddaną analizie, jak również jej dość szczegółową, przejrzystą oraz interesującą prezentację.

Materiał badawczy w postaci 6256 leksemów czeskich i 7308 leksemów chorwackich autor wyekscerpował z trzech źródeł leksykograficznych prezentujących leksykę niestandardową: dwóch wydań leksykonu pt. *Slovník nespisovné češtiny* [2006, 2009] powstałego pod kierownictwem naukowym Jana Hugo oraz *Rječnika hrvatskoga žargona* pióra Tomislava Sabljaka [2001]. Warto również zaznaczyć, iż za osobny leksem P. Fałowski uznaje

każdy oddzielny derywat słotwórczy, jak również każde odrębne znaczenie danego wyrazu, w celu zachowania równowagi między poszczególnymi typami leksyki potocznej oraz wiarygodności wyników analizy [s. 12].

Leksykę potoczną P. Fałowski rozumie jako słownictwo pozostające poza obrysem języka literackiego, standardowego (czes. *spisovná čeština*, chorw. *književni, standardni jezik*). Słownictwo potoczne poddane analizie obejmuje swym zakresem kolokwializmy, wulgaryzmy i wyrazy obsceniczne, także elementy niektórych socjolektów o prymarnej funkcji ekspresywnej [s. 11]. Autor monografii nie podjął się opisu, obecnych we wspomnianych źródłach leksykograficznych, komponentów zaplecza językowego w postaci: profesjonalizmów, słownictwa technicznego, elementów slangu cyrkowego, teatralnego, trup wędrownych, socjolektów grup przestępczych o prymarnej funkcji profesjonalno-komunikatywnej oraz regionalizmów [s. 11–12]. Ze względu na obszerność i różnorodność

materiału konfrontatywna analiza czeskiego i chorwackiego słownictwa potocznego została ograniczona jedynie do gramatycznej kategorii rzeczownika. Semantyczno-słowotwórczemu opisowi autor poddał leksykę rodzimą, jak również zapożyczoną, która na stałe zadomowiła się we wspomnianych językach.

Bazę do przeprowadzenia analizy słowotwórczej stanowiła klasyfikacja sposobów tworzenia wyrazów slangowych zaproponowana przez Jaroslava Hubáčka w pracy *O českých slanzích* [1979], którą P. Fałowski na potrzeby monografii nieznacznie zmodyfikował, wyodrębniając następujące sposoby tworzenia leksyki potocznej: sufiksacje, prefiksacje, kompozycje, uniwerbizacje, kontaminacje, adideacje, deformacje i metatezę.

Przy działach leksyki na kategorii słowotwórczej autor posiłkował się *Gramatyką języka polskiego* Henryka Wróbla [2001] oraz *Gramatyką współczesnego języka polskiego. Morfologia* [Grzegorzczkova, Laskowski, Wróbel (red.) 1998]. Etymologicznego opisu zapożyczonych jednostek leksykalnych dokonał zaś, opierając się na nieznacznie zmodyfikowanej klasyfikacji Danuty Buttler [1978], poprzedzając prezentację zapożyczeń krótkim rysem historycznym. Podłoże pod przeprowadzenie analizy semantycznej i stworzenie porównawczej klasyfikacji neosemantyzmów stanowiły opracowania Danuty N. Wesołowskiej [1978], J. Hubáčka [1971] oraz Albeny Rangelovej [2005].

Monografię tworzy pięć rozdziałów, jeden o charakterze teoretycznym i cztery analityczne, opatrzone wstępem i zakończeniem oraz uzupełnionych bibliografią i alfabetycznym spisem poddanych analizie wyrazów. W rozdziałach analitycznych P. Fałowski zamieszcza tabele prezentujące szczegółowe wyniki przeprowadzonych badań, każdy z rozdziałów kończąc syntetyczną konkluzją.

Rozdział I *Odmiana potoczna języka na gruncie polskim, czeskim i chorwackim* to fragment monografii o charakterze teoretycznym, w którym autor czytelnie i szczegółowo prezentuje najważniejsze pojęcia zawarte w pracy. Teoretyczny opis wzbogaca o klasyfikacje odmian języka czeskiego i chorwackiego oraz historię badań z zakresu czeskiej i chorwackiej leksyki potocznej. W kwestii stratyfikacji obu języków przytacza poglądy lingwistów polskich, czeskich, chorwackich, serbskich, m.in. Ewy Siatkowskiej, Marii Krčmovej i Jana Chloupka, Marii Čechovej, Dalibora Brozovicia, Krešimira Mićanovicia, Josipa Silicia, Branka Tošovicia etc.

W rozdziale II *Słownictwo powstałe w procesie transformacji* P. Fałowski prezentuje leksykę utworzoną w wyniku różnych metod transformacyjnych. Przy opisie struktur słowotwórczych opiera się, oprócz wspomnianych polskich gramatyk, na czeskich źródłach, takich jak: *Teoria derywacji* Miloša Dokulila [1979], *Průruční mluvnice češtiny* [Grepl (red.) 2008], *O českých slanzích* [1979] oraz pracach chorwackich: *Tvorba riječi u hrvatskome književnom jeziku* Stjepana Babicia [1986], *Žargon* Ranka Bugarskiego [2006] i opracowaniu zbiorowym *Hrvatska gramatika* [Barić, Lončarić Malić, Pavešić, Peti, Zečević, Znika 1997]. Przy charakterystyce zjawiska uniwerbizacji autor posiłkuje się pracą Elżbiety Szczepańskiej *Uniwerbizacja w języku czeskim i polskim* [1994].

Przeprowadzona analiza wykazała, że najpopularniejszym sposobem tworzenia nowej leksyki potocznej przede wszystkim w języku czeskim (46,6%), ale i chorwackim (37,8%) jest derywacja słowotwórcza, z dominacją derywacji od-

rzeczownikowej (czes. 37,6%, chorw. 36%) i odczasownikowej (czes. 19%, chorw. 18,9%).¹ Wśród innych metod transformacyjnych P. Fałowski wymienia m.in.: uniwerbizację (czes. 15,7%, chorw. 5,6%), deformację (czes. 4,8%, chorw. 3,7%), kompozycję (czes. 4,6%, chorw. 4,9%) etc.² W języku chorwackim produktywnym procesem okazała się metateza (6,5%), która nie została zaświadczona w języku czeskim.

Kolejny rozdział recenzowanej pracy stanowią *Zapożyczenia*. Przeprowadzając etymologiczną analizę materiału, P. Fałowski wspierał się różnymi źródłami leksykograficznymi – wspomnianymi powyżej leksykonami, słownikami etymologicznymi czy też słownikami wyrazów obcych. Przedmiotem tej analizy autor uczynił przede wszystkim zapożyczenia właściwe, do których zaliczył także

derywaty słowotwórcze od bezpośrednich zapożyczeń w celu odróżnienia ich od derywatów powstałych od wyrazów rodzimych lub zdomowionych w języku literackim [s. 71].

P. Fałowski uwzględnił również zapożyczenia sztuczne i kalki wyrazowe (zapożyczenia strukturalne). W przeanalizowanym materiale dominują zapożyczenia właściwe nad pozornymi. Najwięcej zapożyczeń zarówno w języku czeskim (55,9%), jak i chorwackim (42,4%) pochodzi z języka niemieckiego, pełniącego także funkcję języka pośrednika (czes. 7,6%, chorw. 1,7%). Chociaż język angielski współcześnie należy uznać za główne źródło zapożyczeń, nie tylko dla języków słowiańskich, to jednak jego wpływ na kształtowanie się leksyki potocznej analizowanych języków nie był aż tak silny jak wspomnianego języka niemieckiego (czes. 11,4%, chorw. 22,07%). W leksyce czeskiej pojawiają się zapożyczenia z greki i łaciny (4,2%), j. francuskiego (4%), j. romskiego (3%), rzadziej włoskiego, węgierskiego, tureckiego, rosyjskiego, natomiast w leksyce chorwackiej z j. włoskiego (7,7%), j. tureckiego (5,1%), j. romskiego (4,9%), rzadziej francuskiego, węgierskiego i rosyjskiego. Wyjątek stanowi tutaj język jidysz, którego wpływ odnotowano jedynie w języku czeskim (1,7%).

W rozdziale IV zatytułowanym *Neosemantyzmy* P. Fałowski opisuje słownictwo potoczne powstałe w wyniku procesów metaforyzacji, metonimizacji oraz apelatywizacji nazw własnych. W obu analizowanych językach dominuje metaforyzacja (czes. 68,7%, chorw. 73,4%). Autor prezentuje różne motywy przeniesienia znaczenia wyrazu, wskazując te najbardziej popularne: obecność określonej wyrazistej lub ważnej cechy (czes. 25,1%, chorw. 24,4%), ogólny wygląd lub kształt (czes. 22,9%, chorw. 19%), podobne zachowanie, rola, funkcja (czes. 16,3%, chorw. 22,4%), określa także przynależność metafory do danej kategorii semantycznej.³ Dużą grupę stanowią niejednoznaczne / niejasne podstawy przeniesień (czes. 30,1%, chorw. 29,6%).

¹ Zdecydowanie rzadziej podstawą nowych leksemów są przymiotniki (czes. 7,2%, chorw. 7,7%) oraz inne części mowy (czes. 0,8%, chorw. 0,6%).

² Poniżej 4% uzyskiwały następujące metody słowotwórcze: adideacja, kontaminacja, wyrazy dźwiękonaśladowcze i ich derywaty oraz pozostałe metody.

³ P. Fałowski podkreśla produktywność kategorii semantycznych, takich jak: nazwy osób, części ciała, używki, działanie człowieka, narzędzia i sprzęty, sytuacje i zdarzenia zachodzące w społeczności etc.

Drugą metodą transpozycyjną, występującą znacznie rzadziej niż wspomniana powyżej metaforyzacja, jest metonimizacja. W języku czeskim w ten sposób powstało 20,2% badanej leksyki, natomiast w chorwackim 16,8%. Zmiana lub dodanie elementów konotacyjnych (czes. 27,4%, chorw. 38,9%), nazwa pierwotnie abstrakcyjna staje się konkretna (czes. 15,2%, chorw. 5,8%), nazwa pierwotnie konkretna staje się abstrakcyjna (czes. 13,5%, chorw. 7,1%) to najczęstsze typy metonimii, które P. Fałowski wyróżnia w swojej pracy.

Trzecim sposobem szeroko pojętej derywacji semantycznej jest apelatywizacja nazw własnych. Za pomocą tego procesu w języku czeskim powstało 7,3% słownictwa, a w chorwackim 7,2%. Warto zasygnalizować, iż jednostki leksykalne powstałe w procesie apelatywizacji nazw własnych dość często nacechowane są pejoratywnie.

Nieliczną grupę tworzą pozostałe neosemantyzmy (czes. 3,8%, chorw. 2,5%).

Rozdział V P. Fałowski poświęcił leksyce, która nie została zakwalifikowana do poprzednich rozdziałów, wyróżniając: formy słowiańskie o podłożu archaicznym lub gwarowym, formy o różnej etymologii oraz formy niejasne.

Zakończenie stanowi konkluzję przeprowadzonych badań, w której autor wysuwa wnioski, że w obu poddanych analizie językach słownictwo potoczne powstaje najczęściej w wyniku metod transformacyjnych. Struktury słowotwórcze charakterystyczne są przede wszystkim dla języka czeskiego, w języku chorwackim natomiast do najpopularniejszych metod powstawania leksyki należy neosemantyzacja.

Monografia P. Fałowskiego stanowi zwięzłe i interesujące kompendium wiedzy z zakresu sposobów wzbogacania czeskiej i chorwackiej leksyki potocznej. Autor płynnie prowadzi opis podjętego zagadnienia, posługując się językiem naukowym i potoczystym. Czytelnikom pozostaje mieć tylko nadzieję, iż niedługo P. Fałowski zdecyduje się na przedstawienie tytułowego zagadnienia w szerszym spektrum, dotykając również innych kategorii gramatycznych. Ponadto recenzowana praca zapewne będzie stanowiła przyczynek do podjęcia dalszych analiz konfrontatywnych w innych językach słowiańskich.

Agnieszka Kołodziej
(Uniwersytet Wrocławski)